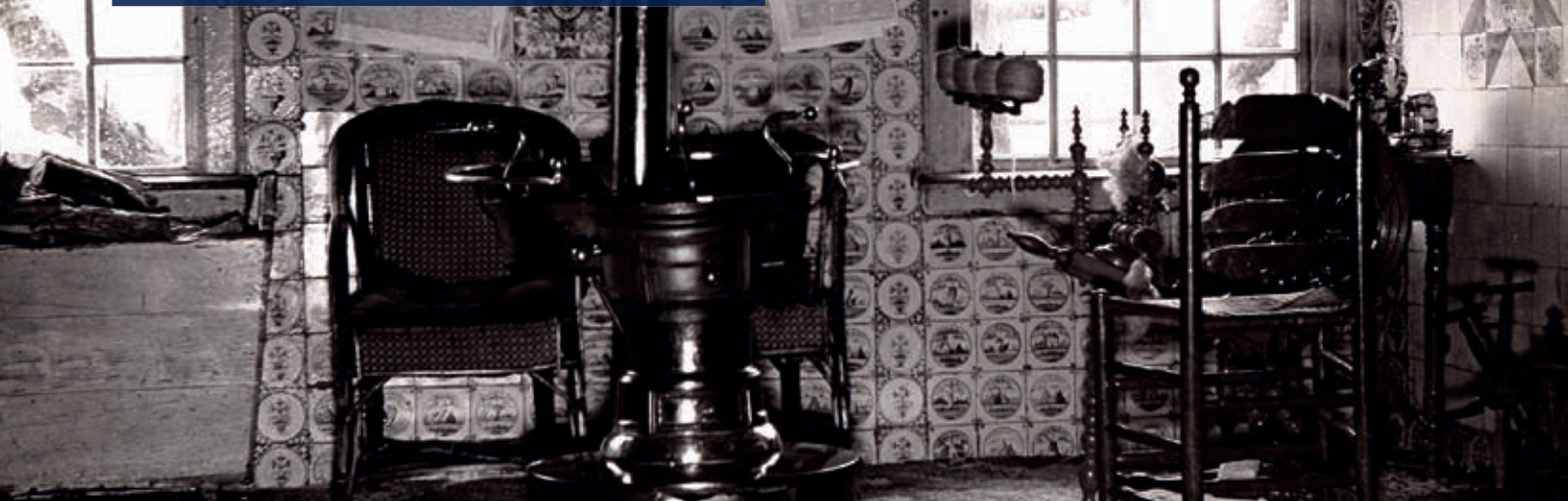

STAPHORST: INTERIEUR VERSUS VERHAAL

door Jacco Hooikammer (Documentalist) en Hans Piena (Conservator Wooncultuur)

Het is de kracht van het Nederlands Openluchtmuseum dat het verandert, jaar na jaar verbetert. Het probeert steeds optimaal aan te sluiten bij de laatste inzichten en de behoeften van het publiek en dat lukt vaak wonderwel. Ook de manier waarop het museum in de afgelopen honderd jaar historische interieurs heeft geconstrueerd maakte een enorme ontwikkeling door. Dat zorgde voor interieurs met een boeiende biografie, zoals Hoogmade, of interieurs met een grote herkenningfactor, zoals het vierde Tilburgse huisje. Maar diverse interieurs die al enige tijd geleden met een inmiddels verouderde werkwijze tot stand kwamen, sluiten niet meer aan bij onze huidige inzichten en missie: *“...aan de hand van authentieke objecten ware verhalen vertellen over het dagelijks leven in Nederland...”*

De directie heeft daarom onlangs besloten om in de komende jaren diverse interieurs te verbeteren. In het onderstaande leggen beide auteurs uit waarom volgens hen ook het interieur van onze boerderij uit Staphorst daarvoor in aanmerking komt.

De oorspronkelijke context

De boerderij, die nu op het terrein van het Nederlands Openluchtmuseum staat, stond oorspronkelijk in het dichtst bebouwde gedeelte van Staphorst. Het was een gemengd boerenbedrijf dat nog functioneerde totdat het in 1950 werd afgebroken. De boerderij was al zeker vijf generaties van één familie en werd vererfd via de vrouwelijke lijn. Er woonden steeds meerdere genera-

ties bij elkaar onder één dak. Het pand was daarbij niet opgedeeld in meerdere zelfstandige gedeelten. De verschillende generaties zaten bij elkaar aan tafel en rond hetzelfde vuur.

Inrichting vóór afbraak

Omdat de grote woonkeuken beeldbepalend is in de huidige presentatie, zullen we ons tot deze ruimte beperken. Hier bevindt zich vóór afbraak in 1950 een diagonaal gelegde plavuizen vloer met een dun laagje wit zand. Rondom zijn er vijf betegelde sokkels met daarop respectievelijk een spinde, een laat 18de eeuws kabinet, vervolgens een midden 18de eeuws enkel gebuikt linnenkabinet en een kussenkast uit circa 1700. Op de kleinste sokkel pronkt een mahonie buffetje. Tegen de spinde staat een klaptafel opgeslagen en ook alle knopstoelen staan aan de kant. Een laat 19de eeuwse klaverbladkachel verzorgt de warmte. Daarachter, onder de schouw, staan twee wilgentenen fauteuils uit het begin van de 20ste eeuw. Onderlangs de schouw, tegen de betegelde wand, is een touwtje gespannen waarover kranten hangen. Verder is er een spinnenwiel. De richel van de schouw, die dit hele tafereel overziet, is vrijwel leeg.

De houten wanden van de keuken zijn beschilderd met een notenhoutimitatie, in Staphorst ‘neuteboom’ geheten. Aan deze wanden hangen rondom achtereenvolgens een scheurkalender, familiefoto’s, een zelfgemaakte merklap, twee vitrinekastjes vol serviesgoed en kerstboomslingers en tenslotte een klok uit circa 1930. Elektriciteit had al enige tijd zijn intrede gedaan, getuige de stopcontacten, wandchakelaars, de radio

en de petroleumlamp waarin inmiddels een gloeilamp brandt. Spullen van meerdere generaties samen vormen het interieur, van vroeg 18de eeuwse objecten tot zaken van de laatste dag zoals de krant en de scheurkalender. Daarnaast is het persoonlijk door de krant die gelezen wordt, de keuze van kalender, maar nog meer door de trouwfoto's en de zelfgemaakte merklap.

Huidige inrichting

Van de boven beschreven originele keukeninrichting werd niets verworven. Daarentegen construeerde het museum een interieur uit circa 1880. Dit op basis van ondermeer interviews met oude dorpsbewoners en ter plaatse gedocumenteerde interieurs. In de afgelopen jaren hebben beide auteurs de huidige inrichting grondig bestudeerd. Daarbij valt een aantal zaken op. De plavuizen vloer wordt niet meer voorzien van een laagje wit zand. De van oorsprong 'geneuteboomde' wanden zijn door het museum overschilderd met 'appelblossem'; een bloemdecoratie op een steenrode ondergrond. Dit werd uitgevoerd door Hil Bottema, een medewerker van het museum zelf. Zij baseerde zich daarbij op voorbeelden uit heel verschillende tijden en van verschillende stijlen.

Voor de inrichting ging het museum op zoek naar voorwerpen die in haar ogen pasten in het te construeren beeld. Het merendeel, te weten 155 stuks, stamt niet uit Staphorst. Deze voorwerpen zijn afkomstig uit andere plaatsen, verspreid over het hele land (zie verspreidingskaart). Een kleiner aantal, 129 voorwerpen, komt wel uit Staphorst maar niet uit onze boerderij. Zaken die in de ogen van het museum ontbraken, zoals het bankje achter de kachel, de knopstoelen en een klaptafel, zijn in 1950 nieuw gemaakt. De technieken die daarbij zijn gebruikt, sluiten niet aan bij de tijd die men wilde uitbeelden (1880). Ook authentieke gebruikssporen ontbreken

Verspreidingskaart van de herkomst van de objecten die nu samen het interieur vormen in de Staphorster boerderij op het terrein van het Nederlands Openluchtmuseum.

natuurlijk op deze meubels.

Tot slot was er een aantal zaken dat qua vorm weliswaar beantwoordde aan het beeld van het museum, maar niet qua beschildering. Om de gewenste notenhoutimitatie te realiseren, stuurde het museum de Arnhemse schilder W.D.G. Lucas naar Staphorst, waar hij een paar adressen bezocht. Met die kennis op zak heeft hij delen van de wandbetimmering in de zijkamer, een spinde, een vogelkooitje en een hoekkast 'geneuteboomd'. Deze zeer verschillende voorwerpen van eveneens verschillende herkomst werden zo getransformeerd tot - ogenschijnlijk - één geheel. De schildertrant van Lucas is echter zowel qua materiaalgebruik als qua opbouw en houtnerftekening niet typisch voor Staphorst. De beschildering van twee beschikbare kledingkasten was te jong. Zij droegen initialen van eerdere gebruikers en respectievelijk de jaartallen 1921 en 1927. De ene kist werd rood overschilderd, de andere opnieuw 'geneuteboomd'. Op deze wijze geantidateerd en geanonimiseerd, werden zij in het gewenste beeld geperst.

Inrichting Staphorst Nederlands Openluchtmuseum

Tenslotte was er de kerkstoof met het jaartal 1924. Om de stoof toch te kunnen gebruiken, onderwierp men ook deze aan een verouderingskuur. In het jaartal werd van de 9 een 8 gemaakt, en zo veranderde 1924 in 1824: in een handomdraai honderd jaar terug in de tijd. Maar het houtsnijwerk van de stoof bleef wel dat van 1924, een rare combinatie.

Ook het uiterlijk van voorwerpen die niet werden veranderd en wél uit Staphorst kwamen is van na 1880, zoals de turfkist en de wieg. Als we even uitzoomen, blijkt de beschildering in de naast de keuken gelegen karnkamer ook niet uit circa 1880 te dateren, maar tussen 1905 en 1925. En de decoratie in de tredmolen dateert niet uit 1880 maar uit de vroege 20ste eeuw.

Los van het uiterlijk, zijn er vragen gerezen over de plaatsing van de voorwerpen. Zo is het onaannemelijk dat de kerkstoof de hele week over de keukenvloer zwierf. Wij denken eerder dat deze óf in de kerk stond óf netjes opgeborgen werd in het kabinet. Het koordje van de wieg naar de bedstede lijkt niet representatief

voor de slaapgewoonten van rond 1880. Verschillende bronnen geven aan dat het kind alleen overdag in de wieg lag en 's nachts bij de ouders in de bedstede sliep. Het koordje liep waarschijnlijk eerder naar de stoel waarin moeder overdag zat te eten of te spinnen.

Achterhaald?

We kunnen hier geen recht doen aan alle details. Het geheel overziend, kunnen we wel tot de conclusie komen dat er geen enkel wandvlak én geen enkel meubel een beschildering draagt uit 1880 of ouder. Daarbij is het een interieur dat nooit als ensemble in Staphorst heeft gefunctioneerd. Bovendien is het anoniem; voorwerpen en gebruikssporen van de oorspronkelijke bewoners ontbreken. Daarom blijft het verhaal noodgedwongen globaal en anoniem. Het past niet bij de materiële cultuur van Staphorst en past niet meer bij onze huidige doelstelling. Niet datgene wat aanwezig was in 1950, maar het idee van het museum is gematerialiseerd, gemusealiseerd en tot erfgoed verheven. En de levensvatbaarheid van onze ideeën is omgekeerd evenredig aan ons kritisch vermogen om over onze ideeën na te denken.

Oude en nieuwe werkwijze

De in 1950 gekozen weg paste binnen de aanpak van die tijd. Ook in andere openluchtmusea zien we op dat moment diezelfde tendens. Maar inmiddels zijn we 60 jaar verder. We hebben een andere kijk, andere middelen en meer informatie. Tegenwoordig gaat het museum anders te werk. We proberen gebouwen één op één over te plaatsen, liefst inclusief de mobilia. De voorwerpen die we niet kunnen verwerven, worden gedocumenteerd en vervolgens op een andere manier verzameld. Bewoners worden geïnterviewd, hun fotoalbums gescand. Zo leggen we de verhalen bij de voorwerpen vast, hun onderlinge relatie en hun relatie met het gebouw. En we wijzigen voorwerpen niet meer om ze in ons beeld in te passen.

Waarderingscriteria

Terug naar de keuken van onze boerderij uit Staphorst. Wat is dat nu waard?

Er zijn meerdere criteria om een object of een interieur te waarderen. Enkele veel gehanteerde criteria zijn de presentatiewaarde, de gebruiksgeschiedenis, compleetheid, conditie, authenticiteit, plaats tussen andere interieurs van dezelfde herkomst en tot slot de wetenschappelijk waarde (oftewel; is het interieur een betrouwbare bron voor de studie naar de, in dit geval Staphorster, wooncultuur, dan wel is het conform de meest recente inzichten?).

Oorspronkelijke inrichting Staphorst

Score

Van de bovengenoemde criteria scoort alleen de presentatiewaarde hoog. Staphorst is een icoon voor Nederland, evenals bijvoorbeeld Hindeloopen en Marken. Het museum zou niet compleet zijn zonder een Staphorster boerderij. We gebruiken de locatie dikwijls om thema's uit te lichten en verhalen te vertellen. De andere criteria scoren laag. Enkele afzonderlijke objecten zijn nog wel authentiek, maar het ensemble rammelt - naar de huidige maatstaven - op meerdere fronten. Een optelsom van dergelijke criteria wordt al enige tijd door het museum gebruikt om individuele objecten en ensembles te waarderen. Daarbij wordt een norm gehanteerd, een minimaal aanvaardbare waarde. Wellicht biedt deze methode bij presentaties op het terrein ook enige houvast.

Verbeteren

Musea worden door het publiek, meer nog dan kranten, televisie en radio, gezien als een betrouwbare bron van informatie. Wanneer zij onze Staphorster boerderij binnenlopen verwachten ze een beeld te krijgen van hoe het was in Staphorst. Wat kunnen we doen nu dit anders blijkt te zijn? De makkelijkste oplossing is om niets te doen aan de inrichting maar voortaan te vertellen dat wat men ziet niet helemaal klopt en dat het een inmiddels achterhaalde constructie door het museum zelf is. Daartoe hebben we bijvoorbeeld besloten bij het Hindelooper interieur. Maar als je dat vaak doet, wordt je een museum van je eigen museum, en geen museum over Nederland.

We kunnen proberen de aangetroffen situatie van 1950 te reconstrueren. We hebben vele foto's van dat interieur, dit in tegenstelling tot de gereconstrueerde tijd van rond 1880. Wellicht kunnen we daarvoor alsnog een aantal zaken uit dat interieur verwerven zoals onlangs ook met een kast uit de Friese boerderij uit Midlum is gebeurd (zie hiernaast). Een aanzienlijk duurdere oplossing is om een nog ter plaatse aanwezige boerderij inclusief het interieur én het complete erf over te plaatsen als vervanging van de huidige boerderij. Een voorlopige oplossing kan zijn om de huidige 1880-presentatie op een aantal punten te verbeteren, met de middelen en kennis die we nu hebben. Er zijn vele mogelijkheden. Wat we ook gaan doen, we zien de toekomst met vertrouwen tegemoet en hopen met dit artikel een bijdrage in de goede richting te hebben geleverd. ☺

DE KAST VAN GERKE ABES HIBMA

door Hans Piena (Conservator Wooncultuur)

Onlangs verwierf het museum een linnenkabinet. Het meubel heeft boven twee deuren en onder drie laden. Op de kap prijkt een kloelke kuif. Het linnenkabinet met deze opbouw ontwikkelde zich tussen 1725-1750 en was in de 18de eeuw een populair pronkmeubel onder de rijken. Vanaf de late 18de eeuw zijn er ook veel naaldhouten ('Ikea') versies van gemaakt. Ons kabinet is nog jonger, uit ca. 1870-1900, en vertegenwoordigt de laatste ontwikkeling van het linnenkabinet. Het is volgens de overlevering door een timmerman in Wijnaldum gemaakt en betreft een standaard uitvoering zoals die in heel Nederland voorkwam.

We verwierven dit linnenkabinet omdat het uit onze Friese boerderij uit Midlum komt, sinds 1961 op het museumterrein. Deze boerderij werd vanaf 1850 gepacht door de familie Hibma. Het linnenkabinet is afkomstig uit het interieur van Gerke Abes Hibma die de boerderij tussen 1903-1918 bestierde. We hebben slechts één andere kast uit de oorspronkelijke inboedel van een van de huizen op ons terrein, en wel de Drentse kast uit een zijvertrek in de boerderij uit Staphorst (momenteel in depot).

Dit linnenkabinet, ingericht en wel, op de oorspronkelijke locatie, kan een mooi aanknopingspunt zijn voor verhalen over status, pronk, huishouden, de was, de rol van de vrouw, de uitzet, meubelmakerij, navolging van een rijkere wooncultuur waaraan men zich spiegelt en de oorspronkelijke inrichting van onze boerderij. ☺